

**Azərbaycan Respublikasının Auditorlar
Palatası Şurasının 2016-cı il 30 sentyabr tarixli
279/3 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmişdir**

Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası

**Auditin keyfiyyətinə
daxili nəzarətin həyata keçirilməsi haqqında**

TƏLİMAT

BAKI – 2016

GİRİŞ

Auditorların beynəlxalq audit və etika standartlarının tələblərinə əməl etmələrinin səmərəli monitorinqini aparmağa qadir olan keyfiyyətə kənar və daxili nəzarət sisteminin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi, nəzarətin müstəqilliyinin və səmərəliliyinin təmin edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, auditin keyfiyyətinə kənar nəzarətin gücləndirilməsi ilə bərabər auditor təşkilatlarında və sərbəst auditorlarda keyfiyyətə daxili nəzarət işinin düzgün təşkili auditin inkişafında böyük rol oynayır.

Bu Təlimat "Azərbaycan Respublikasında Auditor Xidmətinin İnkişaf Konsepsiyası"na (2012-2020-ci illər), 1 sayılı "Maliyyə hesabatlarının auditini və təhlilini, habelə digər təsdiqləmə və əlaqəli xidmətlər üzrə tapşırıqları yerinə yetirən şirkətlərdə keyfiyyətə nəzarət", 220 sayılı "Maliyyə hesabatları auditinin keyfiyyətinə nəzarət", 265 sayılı "Daxili nəzarətlə bağlı çatışmazlıqların idarəetməyə məsul şəxslərə və rəhbərliyə bildirilməsi", 610 sayılı "Daxili auditorların işindən istifadə edilməsi" Beynəlxalq Audit Standartlarına və Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının 2016-cı il üzrə iş planının 3.6-cı "Auditor təşkilatlarında korrupsiyaya qarşı mübarizə məqsədi ilə keyfiyyətə daxili nəzarətin prinsipləri və prosedurları haqqında Təlimatın hazırlanması" bəndinə müvafiq olaraq tərtib edilmiş və auditor təşkilatlarında (sərbəst auditorlarda) auditin keyfiyyətinə daxili nəzarətin təşkili istiqamətində vahid yanaşmanın təmin olunması və keyfiyyətə daxili nəzarət sisteminin tətbiqinin beynəlxalq təcrübəyə müvafiq təşkili məqsədi daşıyır.

Bu Təlimat tövsiyəvi xarakter daşıyır və auditor təşkilatlarının (sərbəst auditorların) göstərdikləri auditor xidmətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin etmək üçün təkmil keyfiyyətə daxili nəzarət sisteminin qurulmasına yönəlmişdir.

I. Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarətin mahiyyəti

"Auditin keyfiyyəti" anlayışı, auditin aparılmış maliyyə hesabatları barəsində auditorun rəyinə istifadəçilərin zəruri və yetərli inam səviyyəsini ehtiva edir. Korrupsiyaya qarşı, cinayət yolu ilə əldə olunmuş gəlirlərin leqallaşdırılması ilə mübarizə və şəffaflığın artırılması sahəsində fəaliyyətin gücləndiyi bir şəraitdə, auditor xidməti bazarında keyfiyyətə nəzarət auditor təşkilatları üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır.

Auditor fəaliyyətinin keyfiyyətinə nəzarət aşağıdakılara istiqamətlənmişdir:

- auditor riskinin düzgün qiymətləndirilməməsinin qarşısının alınmasına;
- aparılmış auditin nəticəsi üzrə tərtib olunmuş auditor rəyinə dair istifadəçilərin etimadına nail olunmasına;
- aparılmış maliyyə hesabatları barəsində auditorun rəyinə istifadəçilərin zəruri və yetərli etibarının təmin edilməsinə.

Auditor fəaliyyətinin keyfiyyətinə nəzarət kənar səviyyədə (Auditorlar Palatası) və daxili səviyyədə (auditor təşkilatları daxilində) təşkil edilir.

II. Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarət

Bütün auditor təşkilatlarında (sərbəst auditorlarda) auditin keyfiyyətinə daxili nəzarət sistemi mövcud olmalıdır. Keyfiyyətə daxili nəzarətin prinsipləri və onların reallaşdırılması prosedurları auditor təşkilatının firmadaxili standartlarında bəyan edilməlidir.

Auditor təşkilatının işinin daxili keyfiyyətə nəzarəti ilkin, cari və sonradan nəzarətə bölünməklə üç amillə təmin edilir:

- auditor təşkilatının rəhbərliyi tərəfindən auditin gedişinə düzgün rəhbərlik edilməsi;
- auditorlar tərəfindən köməkçilərin hərəkətlərinə nəzarət;
- görülmüş işlərin nəticələrinin yoxlanılması.

İlkin daxili keyfiyyətə nəzarət auditin planlaşdırma mərhələsində təşkilatın rəhbəri tərəfindən aparılır.

Cari daxili keyfiyyətə nəzarət audit qrupunun rəhbəri tərəfindən qrup üzvlərinin fəaliyyətinə nəzarət formasında həyata keçirilir. Bu mərhələdə aşağıdakılara nəzarət edilir:

1. Ayrı-ayrı audit sahələri, o cümlədən:

- auditin prinsiplərinə riayət edilməsi qaydası;
- auditin ümumi planının və proqramının yerinə yetirilməsi;
- auditor sübutlarının düzgün sənədləşdirilməsi;
- Auditorların gəldiyi qənaətlərin əsaslandırılması.

2. Auditin keyfiyyətinə ümumi nəzarət:

- işçilərin şəxsi keyfiyyətlərinə nəzarət;
- qrup üzvləri arasında vəzifə bölgüsünün əsaslandırılmaqla aparılması;
- audit qaydalarına (standartlara) riayət edilməsi.

Tapşırıqların düzgün icra edilməməsi faktları aşkar edildiyi hallarda rəhbərlik auditoru (və ya köməkçisini) başqa mütəxəssislə əvəz edə bilər.

Sonradan daxili nəzarət mərhələsində audit qrupunun rəhbəri auditor köməkçiləri və auditorlar tərəfindən görülən işləri aşağıdakı istiqamətlərdə yoxlayır:

- görülmüş işlərin audit proqramına müvafiqliyini;
- əldə olunmuş nəticələrin auditorun iş sənədlərində düzgün rəsmiləşdirilməsini;
- audit prosedurlarının məqsədlərinə nail olunmasını;
- Yerinə yetirilmiş işlərin nəticələrinin düzgünlüyünü və onların auditor rəyini təsdiq etməsini.

III. Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarətin təşkili

Hər bir auditor təşkilatında (sərbəst auditorlarda) aparılan auditor yoxlamalarının tənzimləyici sənədlərə tam müvafiqliyini təmin etmək məqsədilə keyfiyyətə daxili nəzarət sistemi yaradılmalıdır.

Nəzarət prosedurlarının xüsusiyyəti və həcmi aşağıdakı şərtlərdən asılıdır:

- auditor təşkilatının ölçüsündən;

- təşkilatın işçilərinin müstəqillik səviyyəsindən;
- auditor yoxlamalarının məzmunundan;
- keyfiyyətə nəzarət prosedurlarının həyata keçirilməsi üçün işçilərin (əsas auditorların) arasında vəzifə bölgüsündən;
- İşçi heyətinə nəzarət qaydaları və prosedurlarının çətdirilməsi qaydasından.

Firmadaxili keyfiyyətə nəzarət sistemi aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- auditor təşkilatının kadrları tərəfindən müstəqillik, tamlıq, obyektivlik, məxfilik və peşəkar etika tələblərinə əməl edilməsi;
- auditor təşkilatının öz vəzifələrini düzgün yerinə yetirməsi üçün zəruri biliyi, bacarığı və vərdişləri olan peşəkar kadrlarla təmin edilməsi;
- tapşırıqların müvafiq ixtisasa malik peşəkar əməkdaşlara verilməsi;
- audit zamanı istiqamətverici göstərişlərin, cari nəzarət və icra olunmuş prosedurların yoxlanılması üzrə bütün yerinə yetirilən işlərin zəruri keyfiyyət tələblərinə cavab verməsi;
- təcrübə və ya biliklərinin olmadığı konkret hallarda əməkdaşların həm auditor təşkilatı daxilindən, həm də kənarından müvafiq məsləhətlərin alması;
- öz vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi və ya lazımcınca yerinə yetirilməməsi hallarında auditor təşkilatının əməkdaşlarına qarşı zəruri tədbirlərin görülməsi;
- firmadaxili keyfiyyətə nəzarət sisteminin etibarlılığının və səmərəliliyinin müntəzəm yoxlanılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Keyfiyyətə daxili nəzarətin prinsipləri, xüsusiyyətləri, müddəti və məqsədləri öz növbəsində aşağıdakı nəzarət prosedurlarına, metodlarına və auditorun işçi sənədlərinin həcminə təsir göstərir:

- Audit olunan şəxsin fəaliyyətinin həcmi və xarakteri;
- Audit olunan şəxsin təşkilati strukturu;
- Audit olunan şəxsin hansı ərazidə yerləşməsi;
- Gəlir və xərclərinin nisbəti.

Auditor təşkilatı tərəfindən auditorun işinə nəzarət, birincisi: audit planının və proqramının əsaslılığının müzakirəsi və yoxlanılması yolu ilə, ikincisi: təşkilati-etik audit prinsiplərinə ciddi riayət edilməsi vasitəsilə aparılır (məsələn, müştəriyə məsləhət verən və ya onun mühasibat uçotunu bərpa edən auditor həmin müştərinin auditinə göndərilmir).

IV. Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarətin aparılmasının prinsip və prosedurları

Auditor təşkilatı auditin aparılması və əlaqəli xidmətlərin göstərilməsini təmin etmək məqsədilə keyfiyyətə daxili nəzarət metodlarını və konkret prosedurları aşağıdakı sənədlərə müvafiq olaraq müəyyən etməlidir:

- Azərbaycan Respublikasının qanunlarına;
- Beynəlxalq Audit Standartlarına;
- Auditor təşkilatının üzvü olduğu Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının qüvvədə olan daxili qaydalarına (standartlarına);

- digər sənədlərə.

Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarət sistemi

Auditin keyfiyyətinə firmadaxili nəzarət sisteminin tərkib hissələri	Prinsiplər	Keyfiyyətin təminatı prosedurları	Qeyd
Peşəkar tələblər	Auditor təşkilatının əməkdaşları müstəqillik, tamlıq, qərəzsizlik və məxfilik prinsiplərinə, eləcə də peşəkar davranış qaydalarına riayət etməlidir.	<p>1. Konkret prosedurların keçirilməsi və obyektivlik, müstəqillik və məxfilik prinsiplərinə riayət ilə bağlı məsələlərin həlli məqsədilə əməkdaşın və ya işçi qrupunun təyin edilməsi.</p> <p>2. Göstərilən prinsiplərin tətbiqi ilə bağlı şirkətin siyasəti və prosedurları barədə əməkdaşların məlumatlandırılması.</p> <p>3. Göstərilən prinsiplərə riayət edilməsinə nəzarət.</p>	
Peşəkar səriştəlilik	Auditor təşkilatının əməkdaşları, ölkə qanunvericiliyinin tələblərini bilməli, öz vəzifələrini lazımi səviyyədə həyata keçirmək üçün peşəkar səriştəyə malik olmalıdırlar.	<p>İşə qəbul:</p> <p>1. Kadr ehtiyaclarının planlaşdırılması yolu ilə ixtisaslı kadrların işə cəlb edilməsi üçün proqramın həyata keçirilməsi.</p> <p>2. Peşə tələblərinin müəyyən edilməsi və peşəkarlıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün metodoloji tövsiyələrin hazırlanması.</p> <p>3. İşə qəbul edilmiş işçilərin şirkətin keyfiyyətə nəzarət prosedurları ilə, siyasəti ilə tanış edilməsi. Peşəkar inkişaf.</p> <p>4. Davamlı peşə təhsili üzrə metodoloji tövsiyələrin hazırlanması və əməkdaşlara çatdırılması.</p> <p>5. Əməkdaşların müstəqil ixtisasartırmaya həvəsləndirilməsi, vəzifələrinin</p>	

		<p>yüksəldilməsi.</p> <p>6. Müxtəlif məsuliyyət səviyyəli işçi heyəti üçün ixtisas meyarlarının müəyyən edilməsi.</p> <p>7. Əməkdaşların işlərinin qiymətləndirməsi və nəticələrin onların diqqətinə çatdırılması.</p>	
Tapşırıqların verilməsi	Auditor tapşırıqları mövcud şəraitə münasib olan yetərli peşəkar hazırlıq səviyyəsinə və təcrübəyə malik əməkdaşlara həvalə edilməlidir.	<p>1. Şirkətin tələbatının planlaşdırılması da daxil olmaqla, işçi heyətinə tapşırıqların verilməsi üzrə şirkətin yanaşmasının hazırlanması və təşviq edilməsi.</p> <p>2. Audit aparılması üçün kadrların seçilməsi üzrə məsul şəxsin təyin edilməsi.</p> <p>3. Auditin aparılması üçün qrafikin və işçilərin təyinatının təsdiq edilməsi.</p>	
Nəzarət səlahiyyətləri	İşlərin ağlabatan dərəcədə keyfiyyətlə yerinə yetirilməsinə əminliyi təmin etmək üçün bütün səviyyələrdə cari nəzarət həyata keçirilməlidir.	<p>1. Auditin planlaşdırılması üçün prosedurların hazırlanması.</p> <p>2. Auditor tapşırıqlarının icrası zamanı təşkilatdaxili keyfiyyət standartlarının tətbiqinin təmin edilməsi üçün prosedurların hazırlanması.</p> <p>3. Auditin keçirilməsi prosesində iş yerində işçilərə öyrənmək imkanlarının verilməsi.</p>	
Məsləhətləşmələr	Zəruri hallarda, müvafiq biliklərə malik mütəxəssislər ilə məsləhətləşmələr aparmaq lazımdır.	<p>1. Məsləhətləşmələrin aparılması tələb olunan sahələrin və xüsusi halların müəyyənləşdirilməsi.</p> <p>2. Səlahiyyətli mütəxəssislərin təyin olunması və məsləhətləşmələr zamanı onların səlahiyyətlərinin müəyyən edilməsi.</p>	
Əlaqəli auditor xidmətləri göstərilən	Müntəzəm olaraq potensial və mövcud müştəriləri	1. Potensial müştərilərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi	

şəxslərlə iş	qiymətləndirmək lazımdır.	metodlarının hazırlanması. 2. Müəyyən hadisələrin baş verməsi zamanı əlaqələrin davam etdirilməsi və ya dayandırılması barədə qərar qəbul edilməsi məqsədilə müştərilərin qiymətləndirilməsi.	
Auditin keyfiyyətinə daxili nəzarət prosedurlarının səmərəliliyinin monitorinqi.	Müntəzəm olaraq auditin keyfiyyətinə daxili nəzarət prosedurlarının səmərəlilik səviyyəsinə nəzarət həyata keçirilməlidir.	1. Auditor təşkilatının keyfiyyətə daxili nəzarət prosedurlarına nəzarət proqramının həcmi və məzmununun müəyyən edilməsi. 2. Aşkar olunmuş keyfiyyətə nəzarətə riayət olunmama halları barədə rəhbərlikdə məsul şəxsə məlumat verilməsi, auditin keyfiyyətinə nəzarət prosedurlarının monitorinqi üzrə planlaşdırma və icra tədbirlərinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi, eləcə də təşkilatın ümumi keyfiyyətə daxili nəzarət sisteminin yoxlanılmasına nəzarət edilməsi.	

V. Yekun müddəalar

1. Yekun prosedurları.

Auditin yekununda auditor təşkilatının rəhbərliyinin nümayəndəsi bütün hesabatların və rəylərin qanunvericilik və normativlərə müvafiqliyini yoxlayır və bütün işlərin işçi sənədlərində qeydə alındığına əminlik əldə edir.

2. Audit subyektlərində işlər başa çatdıqdan sonra yoxlama.

Əgər maliyyə (mühasibat) hesabatlarının tərtib edildiyi tarixdən sonra baş vermiş hadisələr həmin hesablara əhəmiyyətli təsir edirsə, bu hadisələrin işçi sənədlərində əks olunması zəruridir.

Əgər maliyyə (mühasibat) hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlə auditin aparılma tarixi arasında böyük vaxt fərqi varsa, hesablara əhəmiyyətli təsir edən sonrakı hadisələrin baş verməməsi faktını audit prosedurlarının yüksək dərəcədə təsdiq etməsi zəruridir. Bu prosedurların həyata keçirilməsinə işçi qrupunun rəhbəri və rəhbərliyin nümayəndəsi nəzarət edir.

3. İşçi heyətinə qarşı sanksiyalar.

Aşkar olunmuş nöqsanların ciddiliyindən asılı olaraq, rəhbərliyin nümayəndəsi və ya onun məruzəsi əsasında auditor təşkilatının rəhbəri tərəfindən işlərini keyfiyyətsiz yerinə

yetirmiş əməkdaşlara qarşı əmək müqaviləsində nəzərdə tutulmuş aşağıdakı sanksiyalar tətbiq oluna bilər:

- nəzərə çatdırılma, xəbərdarlıq və ya töhmət;
- peşə səriştəliliyinin artırılması üzrə əlavə tələblər;
- əmək haqqının aşağı salınması;
- işdən azad olunma.

Layihə rəhbəri

***V.Novruzov – Auditorlar Palatasının sədri,
iqtisad elmləri doktoru, professor***

İşçi qrupunun üzvləri

Q.Bayramov – Palata Aparatının rəhbəri

*N.Talıbov – Sədrin elmi-metodik məsələlər
üzrə müşaviri*

*M.Abbasov – Auditin hüquqi təminatı və standartlaşdırma
idarəsinin rəisi*

*İ.Zeynallı – Analitik informasiya və təhlil şöbəsinin
müdir müavini*